

ПАДАНЕТО НА ПРАВИТЕЛСТВОТО НА ФИЛИП ДИМИТРОВ. СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ВЕРСИИТЕ НА ОЧЕВИДЦИТЕ ОТ СРЕДИТЕ НА СДС

Атанас Ждребев¹, Институт за исторически изследвания,
Българската академия на науките

Резюме

Статията прави опит за сравнителен анализ на версиите за падането на правителството на Филип Димитров на очевидците на събитието, произлизащи от средите на СДС. Текстът е структуриран в две части, представящи двете алтернативни гледни точки – съответно на Филип Димитров и неговите твърдолинейни привърженици и противоположната позиция, отстоявана от Желю Желев и Димитър Луджев. На базата на интердисциплинарния подход към привлечения изворов материал политическите стратегии са положени в контекста на проблематичните институционални взаимодействия, а генезисът на кризата е интерпретиран през призмата на отношението на десните лидери към механизмите на функциониране на демокрацията.

Ключови думи: Филип Димитров; падане на правителството; версии на очевидците; СДС; Желю Желев.

THE FALL OF THE GOVERNMENT OF FILIP DIMITROV. COMPARATIVE ANALYSIS OF THE EYEWITNESS VERSIONS FROM THE CIRCLES OF THE UNION OF DEMOCRATIC FORCES (UDF)

Atanas Zhdrebev², Institute for Historical Studies, Bulgarian Academy of Sciences

Abstract

The article attempts a comparative analysis of the eyewitness versions of the fall of Filip Dimitrov's government, coming from UDF circles. The text is structured in two parts, presenting

¹ Атанас Ждребев е доктор по политология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Работи в Института за исторически изследвания към Българската академия на науките. Автор е на книгите „Популистките стратегии като двигател на вътрешнополитическите кризи (2021–2023)“ (2025), „Популизъм, кризи и нестабилност“ (2024), „Популизмът като фактор за дисфункция на политическите институции в България (2001–2018)“ (2020) и „Разпадането на политическата система в България“ (2011).

² Atanas Zhdrebev has a PhD in Political Science from Sofia University, ‘St. Kliment Ohridsky’. He is currently employed at the Institute for Historical Studies at the Bulgarian Academy of Sciences. He is an author of the books *Populist Strategies as a Driver of Domestic Political Crises (2021–2023)* (2025), *Populism, Crises and Instability* (2024), *Populism as a Factor for the Dysfunction of Political Institutions in Bulgaria (2001–2018)* (2020) and *The Collapse of the Political System in Bulgaria* (2011).

the two alternative points of view - respectively of Filip Dimitrov and his hardliners and the opposite position defended by Zhelyu Zhelev and Dimitar Ludzhev. Based on an interdisciplinary approach to the source material involved, the political strategies are set in the context of problematic institutional interactions, and the genesis of the crisis is interpreted through the prism of right-wing leaders' attitudes towards the mechanisms of functioning democracy.

Keywords: *Filip Dimitrov; fall of the government; eyewitness versions; Union of Democratic Forces (UDF); Zhelyu Zhelev.*

УВОД

Въпросът за падането на правителството на Филип Димитров е от ключово значение за най-новата българска история. В спомените и оценките на очевидците прави впечатление употребата на думи, които пораждат асоциации с нещо енигматично и неподлежащо на операционализация посредством стандартния аналитичен инструментариум. Показателен е фактът, че самият Димитров отдава подобаващо място на темата в своя книга, която е озаглавена „Митовете на българския преход“ (Димитров, 2003, 42-58). Александър Йорданов определя обстоятелствата около събитието като „една от тайните на българския преход“ (Иванов и др., 2013, 43). Желю Желев нарича „легенда“ твърденията, че в качеството си на основател на СДС не е разговарял предварително с лидерите на синята коалиция преди да направи публично достойно критиките си на пресконференцията в Бояна от 30 август 1992 г. (Желев, 2005, 443). Темата безспорно е съществена. През годините тя се превърна в обект на изследователския интерес на историци и политолози. Затова започваме анализа с кратък обзор на академичните изследвания.

Общото между тях е, че не поставят тази тема като самостоятелен предмет или обект на изследване, а я третират в контекста на съответната проблематика, която се съдържа в дадена книга. Резултатът от това е, че в повечето случаи на нея се отделят само няколко страници, а на други места на нея са посветени буквално няколко реда. Освен това е ясно обособено разграничението между историческите и политологичните текстове, което предпоставя естественото различие в използвания методологически подход, но не променя тенденцията на лаконично и твърде селективно представяне на фактологията, което не позволява нейната цялостна реконструкция. Анализът е кратък, лишен е от теоретична обосновка, не се характеризира с концептуална плътност.

Историкът Георги Марков напомня, че на 5 май 1992 г. ДПС не само иска оставката на министъра на отбраната Димитър Луджев, но и отправя предупреждение, че може да оттегли подкрепата си за правителството, ако СДС не потърси начин да споделя отговорността за управлението със своя парламентарен партньор. СДС загубва лостовете, с които може да се задържи на власт, и изпада „в положението на БКП на 10 ноември 1989 г., защото повече не можеше да задържи властта, а и нямаше на кого да я предаде“ (Марков, 2000, 346, 347). Подчертава се желанието на ДПС, след избора на Александър Йорданов за председател на парламента с подкрепата на движението, да се подпише коалиционно споразумение със СДС, което да сложи край на политическата криза и да

предотврати предсрочните избори. Обаче синьото ръководство категорично отказва да влезе в коалиция (Марков, 2000, 348).

Искра Баева и Евгения Калинова открояват причините, поради които ДПС не взема пряко участие в управлението при формирането на правителството на Филип Димитров: това са съмненията, че движението може да се окаже противоконституционно поради забраната за създаване на партии на етническа и религиозна основа; нежеланието на Ахмед Доган да се включи в управлението в период на криза; опасенията му, че електоратът на ДПС е подложен на риск от тежките социални и икономически реформи (Баева & Калинова, 2002, 283). Авторите определят поискания вот на доверие на 28 октомври 1992 г. като „предопределен“, тъй като още на предходния вот на недоверие Доган е изразил критичното си отношение към кабинета, а същевременно е започнало и разцеплението на ПГ на СДС. Формулирана е хипотезата, че премиерът се е надявал, че ДПС няма да влезе в открито взаимодействие с основния си политически опонент – БСП (Баева & Калинова, 2002, 289).

Ричард Крамптън е не по-малко лаконичен в изложението на събитията, а единственото обяснение за оттеглянето на подкрепата на ДПС към кабинета, е, че „турските райони са засегнати от икономическата политика на правителството“. Сред причините за падането на кабинета Крамптън посочва, че в Конституцията от 12 юли 1991 г. липсва достатъчно ясна регламентация на институционалните взаимоотношения между президента и Министерския съвет, а издигането на Желю Желев за президент изважда от средите на СДС най-ярката антикомунистическа фигура от умереното крило. Не са удовлетворени и социалните очаквания на привържениците на синия съюз (Крамптън, 2023, 269-271).

Евгений Дайнов обяснява атаките на Желю Желев срещу кабинета на СДС с увереността на първия демократично избран президент, че не е възможно БСП отново да се върне в управлението и че няма „опасност от реставрация на комунизма“. Желев възприема правителствените кризи като естествена част от политическия процес. Президентските апели за „национално помирение“ не са релевантни на обстановката от 1992 г., когато обществото трябва да „избира между два свята“, между два радикално различни пътя за развитие на държавата (Дайнов, 2000, 490-494). Повторната номинация на Димитров за министър-председател е причината за провала на втория опит за съставяне на правителство с мандата на СДС (Дайнов, 2000, 495).

Според Ваня Иванова „основната разделителна линия между президента и управляващото мнозинство е невъзможността на Националния координационен съвет на СДС да ограничи правата на държавния глава, подчинявайки действията му на партийната дисциплина. Опитите на президента да отстоява конституционните си задължения като държавен глава на всички граждани и да осигурява нормалната дейност на всички институции се приемат от управляващите като предателство спрямо СДС. Това довежда двете основни институции в страната – президентската и премиерската – до остър сблъсък...” (Иванова,

2008, 200).³ Но нейният анализ не се фокусира върху конкретните причини за падането на правителството.

Амбицията за цялостна реконструкция на събитията остана нереализирана не само заради слабостите на научните изследвания, в които дори не е направен опит за пълно и изчерпателно изложение на фактологията. Тъй като десните политици в своите мемоари също се спират селективно на отделни факти, в повечето случаи се оказва невъзможно да се направи проверка и засичане на техните твърдения. За да се избегнат тавтологиите, тук даваме само в най-общ план илюстративни примери за обстоятелства, на които предстои да се спрем по-нататък в текста: Йордан Василев не споменава нищо за проведени разговори с Александър Йорданов (Иванов и др., 2013, 43-47; Василев, 2012, 29-33). Ключовият епизод със срещата в ресторант „Узунджовска“ фигурира само в книгите на Методи Спасов и Димитър Луджев (Спасов, 2002, 22-24; Луджев, 2019а, 547-550). Няма откъде да се провери цитатът, който дава Спасов от интервюто на Ахмед Доган през БТА (Спасов, 2002, 124). Само Желю Желев споменава за антипрезидентските митинги, организирани от ръководството на СДС през есента на 1992 г. (Желев, 2005, 455-469). Противоречията в изворовия материал и липсата на научни изследвания, фокусирани единствено върху конкретната тема, са факторите, които трябва да се имат предвид в настоящия сравнителен политологичен анализ на версиите за падането на правителството на Филип Димитров на участниците в събитието, произлизащи от средите на СДС.

ВЕРСИИТЕ НА ФИЛИП ДИМИТРОВ И НА ТВЪРДОЛИНЕЙНИТЕ ПРИВЪРЖЕНИЦИ НА РЪКОВОДСТВОТО НА СДС

Версията на Филип Димитров

Филип Димитров идентифицира три основни причини за падането на кабинета: първо, СДС припознава „правителството като свое“. Сред ключови лидери на дясната коалиция от първите години на прехода като Георги Марков и Желю Желев се оформя убеждението, че основният приоритет е да се запази единството на парламентарната група, а този приоритет би могъл да се реализира и чрез смяната на няколко сини кабинета. На тази база бившият премиер ситуира дистинкцията между „наше“ и „нашето“ правителство. Поставен е въпросът дали тезата е лансирана от „чиста глупост“, или зараждането ѝ се дължи на принадлежността на част от нейните апологети към структурите на бившата Държавна сигурност. Но авторът твърди, че върху основите ѝ се изгражда митът, „че СДС никога не е управлявал“ (Димитров, 2003, 41-42). Хетерогенният състав на синята коалиция не поставя идеологически препятствия пред работата на Министерския съвет, но той трябва да удовлетворява различни „претенции“, за да съхрани парламентарната си подкрепа, а това обстоятелство води до саботаж. То също е един от факторите за

³ Текстът на Ваня Иванова е част от цитираната в библиографията колективна монография „Българският парламент и преходът“.

„изграждането на мита“. Според Филип Димитров самото правителство е „коалиционно между СДС и ДПС“, Ахмед Доган лично поставя условието Стоян Ганев и Димитър Луджев да оглавят съответно Министерството на външните работи и Министерството на отбраната. Доминацията на националистически настроения в страната обаче не позволява коалицията да бъде обявена открито, а за електората на СДС са трудно обясними „подозрителните назначения“ (Димитров, 2003, 42-43).

Втората причина е свързана с „очакванията към правителството и към промените изобщо“. То е „призвано не просто да управлява, но и да променя начина на мислене – роля, колкото неблагоприятна, толкова и непопулярна“ (Димитров, 2003, 44). Не успява да постигне желаните резултати, защото е постоянно бламирано от опозицията и от подкрепящата го парламентарна група. Към средата на септември 1992 г. то вече не е в състояние да устои на „атаките на президента и на тайните служби“, а международните финансови институции и инвеститорите забелязват, че е възникнала нестабилност. В края на месеца е отложено подписването на разширено финансово споразумение. Икономиката на България е стабилизирана, въпреки че КТ „Подкрепа“ и КНСБ организират над четирийсет стачки (Димитров, 2003, 47-50).

Филип Димитров опровергава мита, че неговият кабинет не е управлявал, а падането му се разглежда като процес, който „започва още от деня на формирането му“. „Признаването на Македония на 16 януари 1992 г., извършено от премиера при откритото несъгласие на председателя на парламента, на външния министър, при колебание на повече от половината министри и на значителна част от депутатите и при липсата на подкрепа от президента до самото оповестяване на акта, извади на повърхността още в третия месец от съществуването на правителството конфликти, които тлееха от самото му съставяне“ (Димитров, 2003, 53).

Димитров е категоричен, че президентът не е единственият виновник за падането на правителството. В книгата е обърнато внимание на особената позиция на ДПС – изтъкнати са добре известните факти за издевателствата на БКП над българските турци по време на възродителния процес, както и за речта на Ахмед Доган при откриването на 36-ото НС, в която призовава за забрана на БСП. Тази позиция движението може да обясни само с обстоятелството, че определени среди в СДС също се дистанцират от кабинета (Димитров, 2003, 53).

Третата причина е дефинирана накратко като „възприемането на премиера“. Филип Димитров дава теоретична обосновка на тезата, че „всяка изпълнителна власт е персонална“. Същевременно възниква проблем, когато в ситуациите на революционна промяна отношението към изпълнителната власт се характеризира с „подозрение и враждебност“, а в България през 1992 г. основният политически дебат е за „изясняване прерогативите и границите на законодателната и изпълнителната власт“ (Димитров, 2003, 41).

Димитров си е давал ясна сметка, че правителството няма да успее да изкара пълния си мандат. Спецификата на ситуацията налага да се проведат ускорени икономически реформи и да се положат основите на модерните демократични институции. България трябва да избере пътя на своето геополитическо развитие по посока към Запада и в това се състои историческата мисия на синьото правителство. Противниците на СДС и най-вече неререформираната бивша комунистическа партия са наследници на сенчестите икономически структури, произлезли от средите на ДС. Те се чувстват най-силно засегнати от „решимостта му (на Министерския съвет) да налага спазване на данъчните, финансовите и митническите правила. Това не се хареса и беше окачествено като „война на правителството срещу всички“ (Димитров, 2003, 54-55).

Абсолютно същата аргументация е изложена и в интервюто на Филип Димитров пред Мартин Иванов и Орлин Спасов (Иванов & Спасов, 2013, 641-676). В този смисъл допълненията са излишни. Централно място в нея заема следното логическо противоречие: от едната страна стои „митът за сдаването на властта“ с неговите проекции върху визията за силата и ефективността на управлението. От другата му страна са ситуирани твърденията за персоналния характер на изпълнителната власт и изброяването на редица фактори, които стесняват периметъра на възможните действия на министър-председателя. В известен смисъл съществуват теоретични основания да подложим под съмнение тезата на Димитров, че саботаждът идва от всички страни: СДС не разполага с абсолютно мнозинство в НС и в условията на функционираща демокрация е длъжен да се съобразява с волята на своя партньор в рамките на „парламентарната следизборна коалиция“⁴. Впрочем това е елементарно правило на коалиционната теория. Второ, самата природа на политическия плурализъм предполага необходимостта да се признае легитимността на различните гледни точки в една сложно структурирана формация, каквато е СДС. Трето, изглеждат неоправдани очакванията, че в конюнктурния контекст от началото на деветдесетте години на XX в. БСП няма да положи всевъзможни усилия, за да съхрани максимално дълго във времето своите политически и икономически позиции. Изброеното дотук не означава непременно, че картината е черно-бяла. Не бива да се подценява ролята на синдикалния натиск, на извиването на ръце от страна на ДПС, на критичния тон на президента, въпреки че цялостното отношение на СДС към държавния глава, припознат като деен участник в процеса на сваляне на правителството, не е съобразено с границите на неговите институционални правомощия. Филип Димитров намеква завоалирано, че Желю Желев влиза в колаборация с тайните служби и с ДПС, за да ускори процеса. Тук се очертава възловата проблемна точка между сферите на обективността и на конспирацията. Тази точка затруднява пълноценното целеполагане на анализа както в историческа, така и в политологична перспектива. Не подлежат на коментар факти и внушения, които няма как да бъдат проверени. Но начинът, по който е аргументирана критиката към правилата на играта в демократичната политическа система, остава ахилесовата пета във версията на

⁴ Вж. подробно Пиргова, 2002, 204-206.

лидера на СДС. Уместно е да се върнем към твърдението на Филип Димитров, че по същността си правителството е „коалиционно“, а СДС го „припознава като свое“. Парадоксално Димитров определя това обстоятелство като грешка, а впоследствие разгръща цялостна интерпретация на събитията, която се вписва в координатната система на същата грешка. Едно от възможните обяснения е липсата на достатъчна теоретична подготовка относно същността и начина на функциониране на демократичния политически процес, но е абсурдно да се мисли, че подобна предпоставка е била в състояние да промени хода на историята.

Версията на Иван Костов

За разлика от Филип Димитров, Костов артикулира много по-ясно ролята на специалните служби, на ДПС и на президента в процеса на отстраняването от власт на кабинета и посочва, че Ахмед Доган е „тясно свързан с „Мултигруп“ агент на Държавна сигурност“. Цитирано е интервю във вестник „168 часа“ от 6 октомври 1992 г., в което лидерът на ДПС апелира България да запази външнополитически неутралитет. Интерес представлява следното изречение в интервюто: „Американизацията, както и европеизацията са моди, но не всичко в тях е с положителен знак“ (Костов, 2019, 129). Костов е убеден, че правителство пада, защото ДПС оттегля подкрепата си, и отрича твърденията на Филип Димитров, че то е било свалено с помощта на вътрешната опозиция в СДС. Иван Костов напомня, че към онзи момент БСП и ДПС разполагат общо със 130 народни представители. ДПС започва конфронтацията с Димитров и със Стефан Савов. Желю Желев атакува кабинета, защото се опасява, че липсва социална база, която да подкрепи непопулярните икономически реформи, а конфронтационната политика на СДС би могла да катализира и ерозия на доверието към президента. Същевременно според Костов ръководството на СДС не преценява, че е невъзможно да предизвика бързи предсрочни избори и че ДПС ще се коалира с БСП, но решението му да издигне отново Филип Димитров не е погрешно, защото „загуби управлението на страната“ (Костов, 2019, 129-130).

Пресечната точка, в която се забелязва пълно припокриване във версиите на Димитров и Костов, е убедеността им, че волята на кабинета да промени радикално геополитическата ориентация на България е един от ключовите фактори за отстраняването му от властта. Атаките на президента, на ДПС и на тайните служби фигурират и в двете гледни точки, но са интерпретирани по различен начин: Костов се придържа към популярната теза, че Желю Желев цели да съхрани високия си рейтинг, нарича го „популист“ и „получервен либерал, който никога не е споделял ценностите на пазарната икономика“. (Иванов & Спасов, 2013, 265-266). Димитров твърди, че има координация в действията на държавния глава, на ДПС и на службите, но не дава ясна оценка на мотивите, които стоят зад тези действия. Очертава се момент на съществено различие – Костов акцентира върху връзката на Доган с Държавна сигурност, а Димитров – върху стремежа на лидера на ДПС да се дистанцира

изцяло от бившия комунистически режим. Не бива да забравяме, че Филип Димитров споменава само с едно кратко изречение визитата на Шарапов в София. Намесата на службите се явява един от възловите фактори за падането на кабинета. Това твърдение може да бъде подкрепено с конкретни факти: ДПС бламира процеса на отваряне на досиетата, който е част от правителствената политика; „оръжейната афера“ (в която е замесен Бриго Аспарухов) влошава отношенията между премиера и президента и прераства в парламентарен скандал, който е използван като претекст за реструктуриране на политическото пространство; голяма част от лидерите на ДПС впоследствие се оказват агенти на бившата Държавна сигурност – обстоятелство, което се потвърждава от проверките на Комисията по досиетата.

Разликата в тезите на Костов и Димитров относно липсата на единство в ПГ на СДС се дължи на начина, по който се възприема конкретната ситуация: изходната позиция на Костов стъпва върху възможностите за реструктуриране на парламентарното пространство; при Димитров базовият проблем е, че изпълнителната власт не разполага с необходимата подкрепа, за да реализира своята политика.

Интерпретациите се разминават и при дефинирането на причините. Според Иван Костов правителството пада от власт поради две основни причини: едната е свързана с репутационната щета, която нанасят обвиненията за оръжейната сделка с Македония. Другата – с блокирането на финансовата политика на кабинета. Правителствената криза торпилира преговорите с Лондонския клуб, тъй като ключово изискване на банките е в страната да има политическа стабилност. Костов подкрепя действията на Филип Димитров „не защото те бяха рицарски, благородни и достойни, а защото политически бяха единствено възможните, за да се запази доверието на демократичните избиратели в СДС. Ако той не бе подал оставка, след като 36-ото ОНС го обвини, че застрашава националната сигурност и след това не му гласува доверие да управлява, всички министри и той самият щяхме да станем кукли на конци. Ако ни оставеха като кабинет, щяха да ни диктуват какво да правим... Щяхме да станем Берово правителство, без своя политическа воля. И щяхме да загубим напълно доверието към избирателите си...“ (Костов, 2019, 128).

В сравнителен план втората причина, която посочва Костов, във версията на Филип Димитров се явява следствие от възникналата политическа криза. Казано с други думи, според Димитров преговорите с Лондонския клуб са прекратени, защото правителството пада от власт, а според Костов правителството пада от власт, защото не успява да завърши преговорите с Лондонския клуб. Във версията на Димитров гореспоменатата репутационна щета не е основополагащ фактор за развитието на политическата криза, тъй като тази щета се използва като пропагандно средство за нейното задълбочаване, а истинските мотиви са съвсем други. Общото между двете тези е разбирането, че подадената оставка е била неизбежен стратегически ход. Но тук полето за спекулации остава отворено. Ако се върнем отново към визията на Филип Димитров за начина на функциониране на изпълнителната власт и направим препратка към събитията в България, които се развиха

трийсет години по-късно, бихме могли да формулираме следния извод: желанието на министър-председателя да наложи еднолично управление, без да разполага с достатъчно силна и хомогенна парламентарна подкрепа, влиза в колизия с механизмите на представителната демокрация, нарушава крехкия баланс на интересите на партньорите и създава впечатление за уклон към авторитаризъм. Кризите възникват, тъй като кабинетът подава оставка тогава когато премиерът отказва да направи компромис и продължава да следва политика, която противоречи на волята на подкрепящите го партии. Резонно е да си зададем въпроса защо тази тенденция се наблюдава при правителства, които се самоопределят като „демократични“.

Версията на Александър Йорданов

Версиите на Александър Йорданов и на Филип Димитров смислово се припокриват по два основни пункта: първо, още от момента на формирането на кабинета неговата дейност е подложена на саботажа на парламентарната и на извънпарламентарната опозиция. Второ, стачките целят да блокират либералните реформи, като се даде превес на левичарските и популистките нагласи. На следващо място, в условията на социално недоволство през март 1992 г. Константин Мишев публикува статия във вестник „Демокрация“, в която призовава Филип Димитров да подаде оставката на правителството и да се предизвикат предсрочни избори. Подобна теза споделя и Йордан Василев в личен разговор с председателя на ПГ на СДС, но Йорданов категорично я отхвърля, защото един такъв ход би довел до разцепление в групата. Също така Йорданов пояснява, че конституционната процедура предоставя възможности за реструктуриране на парламентарното пространство и съставяне на нов кабинет, като и при двата варианта е голяма вероятността СДС да загуби мнозинството си. Статията на Мишев излиза няколко дни след този разговор. Александър Йорданов подозира, че идеята е обсъждана предварително в определени кръгове в СДС. А самата публикация съвпада с поредното надигане на стачната вълна. В същото време министър-председателят иска оставката на Димитър Луджев. Филип Димитров започва курс към предизвикване на предсрочни избори. Неговата основна грешка е, че приема „много лично“ обвиненията към своя съветник (Иванов и др., 2013, 43-47).

Разказът на Йорданов се вписва в общата тенденция, артикулирана от представителите на твърдото ядро в СДС и най-вече от лидера на коалицията. Става ясно, че позитивните и негативните страни на опцията за преждевременно прекратяване на мандата на кабинета са били достатъчно добре калкулирани от синьото ръководство. Предварително са анализирани и вариантите за прегрупиране на мнозинството в Народното събрание. Александър Йорданов е един от поддръжниците на версията, че част от депутатите от СДС са гласували „против“ правителството. Той се позовава на трудно доказуеми твърдения на Кадир Кадир, че няколко народни представители от ДПС са подкрепили вота на доверие (Иванов и др., 2013, 49). В този пункт версията на Йорданов се разминава с оценката на Костов и се доближава до тезата на Димитров. Лидерът на РДП се спира и на един

допълнителен субективен фактор, чието значение на пръв поглед е пренебрежително и поради тази причина той не фигурира в останалата част от литературата: отношенията между СДС и ДПС се изострят и поради неспособността на правителството да удовлетвори искането на движението да му бъде предоставена сграда за партийна централа. Добре известно е, че решимостта на СДС да бъдат отворени досиетата изиграва ключова роля за задълбочаване на разрива. В общата каузална верига се вписва и проведеното непосредствено след оставката на кабинета вътрешно социологическо проучване на нагласите в структурите на СДС. Резултатите сочат, че 76% от организациите се обявяват в подкрепа на идеята за формиране на ново синьо правителство, в което Филип Димитров не е министър-председател, но самият Димитров иска да запази премиерския пост. След това започват преговорите с ДПС. Лидерът на СДС и РДП подкрепят желанието на Доган за подписване на политическо споразумение. Но различията между двете страни са станали непреодолими и изходът от ситуацията е предрешен (Иванов и др., 2013, 47-51). Изброяваме цялата тази фактология, за да подчертаем, че на равнището на оперативната политика субективната мотивация на определени действия противоречи на логиката на рационалния избор и води до реализация на политическа стратегия с очакван негативен резултат. Мобилизационният потенциал на тази стратегия е поставен на втори план. Основната мотивация за нейното прилагане в действие е невъзможността на СДС да провежда силова политика в структурата на изпълнителната власт. Свидетелствата на участниците в събитията сочат, че стратегията е предприета съзнателно след предварителна калкулация на ползите и загубите. Оттук още веднъж се потвърждава изводът, че всеки опит за съпротива срещу правилата на демокрацията, направен от позицията на силата, среща техния институционален отпор и предизвиква бумерангов ефект.

Версията на Методи Спасов

Методи Спасов се спира на предисторията на събитията, довели до разпада на парламентарното мнозинство, и се придържа стриктно към версията на Филип Димитров и „кинжалите“ в СДС. Разказът за срещата, която се провежда в началото на ноември 1991 г. в едноименния ресторант на ул. „Узунджовска“ в София позволява да установим следните съвпадения между данните, предоставени от Спасов и от Димитър Луджев: сред участниците в тази среща са: Филип Димитров, Ахмед Доган, Стефан Савов, Осман Октай, Александър Йорданов, Георги Марков, Иван Костов, Иван Пушкарков. На нея е прието с единодушие решението да се състави коалиционно правителство с министър-председател Филип Димитров. Номинацията на Доган за Стоян Ганев предизвиква „продължителни дискусии“, тъй като е известна острата позиция на Ганев към идеята за водене на политически разговори с представители на турския етнос в България. Споменати са и резервите на Димитров към тази кандидатура. Лидерът на ДПС предлага Димитър Луджев за министър на отбраната. Луджев се ползва и с подкрепата на държавния глава. Към онзи

момент Желю Желев избягва „откритата конфронтация“ със СДС поради предстоящите президентски избори (Спасов, 2002, 22-24). Димитър Луджев отбелязва, че Доган изброява имената на номинираните за министри, срещу които движението няма възражения, но сред тях съзнателно избягва да спомене Йордан Соколов и Светослав Лучников. Константин Тренчев подкрепя възраженията на Филип Димитров срещу кандидатурата на Стоян Ганев. Номинацията за министър на отбраната е отхвърлена единодушно от представителите на СДС и на КТ „Подкрепа“. Всъщност Филип Димитров иска да предложи за външен министър дипломата Стефан Тафров, който е близък до бъдещия премиер, владее чужди езици и има необходимите качества, за да заеме поста. Луджев споделя пред Димитров, че кандидатурата на Стоян Ганев е наистина неуместна, но решението е „политическо“, касае „единството на СДС“ и тази кандидатура трябва да бъде приета, защото зад нея твърдо стои Ахмед Доган (Луджев, 2019а, 547-550).

Методи Спасов споменава няколко знакови събития, които показват, че правителството на Филип Димитров не е достатъчно стабилно и съществуват рискове за падането му от власт: първо, Ахмед Доган отклонява поканата да присъства на Четвъртата национална конференция на СДС, проведена на 11 и 12 април 1992 г. Вместо него е изпратен Ариф Агушев. Той е член на Националния съвет на движението, но не е народен представител. Въпреки инструкциите на партията си, Агушев се изказва на конференцията, нарича СДС „коалиционен партньор“ и веднага след това е „отстранен от ръководството на ДПС“ (Спасов, 2002, 70-71). Второ, народният представител от ДПС проф. Димитър Сепетлиев първоначално е член на Комисията по здравеопазването в 36-ото НС. Впоследствие е заменен от приближения на лидера депутат Осман Октай. Повод за смяната е необходимостта да се подобрят битовите условия в местата за лишаване от свобода и по-конкретно условията, при които Андрей Луканов е поставен в ареста. По-късно Октай споделя, че разрывът между СДС и ДПС настъпва, след като бившият премиер е задържан. На 28 декември Доган посещава Луканов във ВМА (Спасов, 2002, 114-115). Трето, в интервю за БТА Доган предупреждава, че отварянето на досиетата на сътрудниците на ПГУ и ВГУ на ДС „може да предизвика парламентарна криза, разместване на пластовете на парламентарните групи и конфронтация между личности и групи“. Но СДС продължава работата по законопроекта. Методи Спасов твърди, че това е една от основните причини за падането на кабинета (Спасов, 2002, 124). Четвърто, за първите седем месеца от управлението на СДС КТ „Подкрепа“ организира 40 стачки. Въпреки че при правителството на Любен Беров настъпва влошаване на икономическите показатели, в периода на неговия мандат синият синдикат не вдига нито една стачка. „Подкрепа“ се опитва да политизира исканията си и поддържа близки отношения с Ахмед Доган. Филип Димитров обвинява профсъюзите, че се опитват да отнемат правомощията на правителството и да блокират работата му, а не да се подпише споразумение. „Подкрепа“ първоначално иска оставките на Костов и Пушкарров, а след това и на целия кабинет. В този момент Димитър Луджев е в близки отношения с д-р Константин Тренчев и също

настоява да се направят персоналните промени (Спасов, 2002, 148-153). След описание на стачните действия, организирани от „Подкрепа“, Методи Спасов стига до извода, че те „нанесоха тежки удари на първото българско демократично правителство... Синдикатът се прояви като яростен негов противник. Превърна се в активен съюзник на силите, които станаха причина за срина на правителството, а впоследствие и верен съюзник на кабинета Беров, с когото Тренчев установи близки взаимоотношения“ (Спасов, 2002, 160). Изводите на автора за деструктивната роля на стачната вълна напълно се припокриват с оценката на събитията, която дава Филип Димитров. Пето, Спасов твърди, че Константин Мишев стриктно спазва инструкциите на премиера и по време на посещението си в Скопие на 22 юли 1992 г. дипломатично отклонява исканията на Македония за доставка на оръжия от България. Скоро след това президентският съветник Здравко Попов посещава Ливан и предлага България да посредничи за износ на оръжие за Босна и Херцеговина. По този повод премиерът прави запитване до президента. Желю Желев е принуден да уволни Попов. В интерпретацията на Спасов скандалът с Мишев е „скалъпен“ от Желев и Бригадир Аспарухов, за да се излезе от неловката ситуация със Здравко Попов (Спасов, 2002, 238-241). Луджев стига до по-балансираното заключение, че оръжейният скандал е резултат преди всичко от усилията на премиера да постави на свое пряко подчинение НРС, но Филип Димитров подценява „византийските“ умения на президента да води властови битки“ (Луджев, 2019b, 545). Шесто, в разказа си за Националното съвещание на СДС от 18 и 19 септември 1992 г. Методи Спасов спестява подробностите от изказването на активистката за защита правата на човека Снежана Николова⁵, за да може да се разграничи от твърденията на президента за „безогледно обругаване и открито оклеветяване на президентската институция“ (Спасов, 2002, 215-219). В книгата на Спасов фактите се представят избирателно, а информацията се филтрира по начин, който обслужва една конкретна политическа теза.

ВЕРСИИТЕ НА ПРОТИВНИЦИТЕ НА ФИЛИП ДИМИТРОВ

Във версиите на Желю Желев и на Димитър Луджев е формулирана алтернативната гледна точка към събитието. Те не конституират хомогенна цялост, между тях има съществени различия. Желю Желев поставя акцент върху собствената си роля като участник в събитията и в неговите мемоари прави впечатление селективното изложение на точно определени факти. Имайки предвид обема на труда на Димитър Луджев и представената огромна фактология, ще се фокусираме предимно върху изводите на автора.

Версията на Желю Желев

Желю Желев последователно отстоява тезата, че действията му са продиктувани от позицията на мажоритарната подкрепа, която притежава като държавен глава, избран със

⁵ Във втората част на статията ще видим, че това изказване заема особено място във версията на Желю Желев.

синята бюлетина. Тази позиция му позволява да направи две предупреждения към синия актив преди пресконференцията в Бояна: в приветствието си към делегатите на Четвъртата национална конференция президентът отбелязва минималната разлика между СДС и БСП, получена на парламентарните избори от 13 октомври 1991 г., и необходимостта „да започне най-трудната и непопулярната част на прехода – икономическите реформи, връщането на земята, реституцията и приватизацията“. След трите последователни избора (парламентарни и местни и след това президентски) СДС „има в ръцете си законодателната, изпълнителната, местната власт и президентската институция, трябва да не губи чувството си за реалност и да не се главозамайва, а да търси максимално широка социална основа, максимално голям брой опорни точки в политическото пространство на страната, тъй като властта има коварното свойство много бързо да износва управляващите особено в такъв труден период, когато трябва да се предприемат тежки и непопулярни реформи...“ (Желев, 2005, 443). Второто предупреждение датира от 27 юли, когато в Президентството се провежда среща с представители на НКС и ПГ на СДС без присъствието на журналисти. Желев отново подчертава „опасността от стесняване на социалната и политическата подкрепа за управлението на СДС“. Във въстъпителното си слово държавният глава повтаря, че разликата между СДС и БСП от последните избори е 1,22%. Държавните институции трябва да осъществяват автономно своята дейност, а не под ръководството на НКС. Президентът е получил електоралната подкрепа на 2 738 416 души, СДС – на 1 903 567, а всеки народен представител, включително и председателят на НС Стефан Савов – около 17 305 гласа. Желю Желев критикува опитите на Савов да прекрачи границите на институционалната си роля на *primus inter pares* и оборва тезата му, че „ние сме република с парламентарно управление... следователно парламентът управлява страната“. Тя не отговаря на истината, защото Конституцията постулира принципа на разделение на властите, а както отбелязва и авторът на книгата, „никъде парламентът не управлява, включително и в парламентарните републики“. ⁶ Желев счита, че би могъл да донесе много повече политически дивиденди на СДС, ако представи себе си като президент на всички българи, отколкото – като президент на СДС, защото това би било „признание за политическата сила, от която държавният глава е излязъл и която го е номинирала за този пост“ (Желев, 2005, 443-447). „Боянските ливади“ са неговата реакция срещу „самоубийствения път“, по който „хардлайнерите“ в СДС водят държавното управление. Според твърдения на Любомир Собаджиев, позицията на президента се споделя от 80% от членовете на НКС, но в крайна сметка надделяват „екстремистите“,

⁶ Димитър Луджев коментира, че именно този формален спор „отразяваше нарастващата неприязън между двете най-влиятелни личности в СДС и предвещаваше неизбежен сблъсък между представляваните от тях политически тенденции“ (Луджев 2019а, 545).

В интервю пред в. „Демокрация“ Желю Желев отбелязва: „Никога не съм крил, че съм от СДС. Но ако СДС върви по пътя, по който го тласкат някои от неговите лидери, никой няма да може да му помогне, включително и аз. Голяма е опасността да се загуби спечелена победа. Истински му помага не този, който вижда опасностите и си мълчи, а този, който има смелостта да ги посочи, поемайки риска за бъде критикуван по всевъзможни начини“ (Дамянов 1992, 212).

Собаджиев е „изгонен“, а Движението за гражданска инициатива е изключено от СДС. Така „сините кинжали“ унищожават възможностите за провеждане на свободни вътрешни дискусии, 23 депутати напускат ПГ на СДС и образуват нова група. Във версията на Желев това е причината за разпада на мнозинството в 36-ото НС, а ДПС оттегля подкрепата си за кабинета в резултат на синьото разцепление. Стефан Савов е свален от поста си „поради авторитарния му начин на водене“ на заседанията, но с избора на Александър Йорданов СДС запазва тази важна институционална позиция. Вотът на доверие е поискан „неуспешно“. След това „НКС на СДС започва тотална война с президентската институция“, която се води в три основни направления: борба за ограничаване на правомощията на държавния глава; провеждане на антипрезидентски митинги и демонстрации, по време на които се допуска късане на книги, горене на портрети на Желю Желев и отправяне на обвинения в национално предателство; дискредитираща медийна кампания в сините вестници „Демокрация“, „Век 21“, „Литературен вестник“, „Ранно утро“ (Желев, 2005, 450). След изброяване на множество остро звучащи заглавия на публикации, бившият президент посочва, че основна цел на атаките е искането на неговата оставка, а не на оставките на политиците от СДС, които носят отговорност за падането от власт на правителството на Филип Димитров и за провала на основните икономически реформи (Желев, 2005, 451-452).

Националното съвещание на СДС се провежда три дни преди антипрезидентския митинг от 22 септември. Желю Желев напуска „демонстративно“ залата „поради арогантното отношение към президентската институция и личността на държавния глава“ (Желев, 2005, 455). На съвещанието присъстват народните представители от ПГ на СДС, министрите от правителството на Филип Димитров и членовете на Националния координационен съвет. Президентът поставя като условие да уважи поканата за участие заседанието да бъде публично и да се отразява от независими журналисти. Но това условие не е изпълнено. Междувременно на 14 септември в. „Труд“ публикува „Инструкция“ за дискредитиране на държавния глава, която е специално подготвена за участниците в съвещанието (Желев, 2005, 469-471). Реакцията на президента е провокирана от изказването на Снежана Николова. То е квалифицирано като „безапелационно прокурорско обвинение срещу мен във всички възможни грехове и предателства“. Из неговото съдържание четем, че Желев „обслужва комунистическите интереси и запазване съветското (руско) влияние в страната... Той няма никакви морални и прочие основания да се смята за истински представител на СДС, защото в периода, в който се създаде СДС и то функционираше през 1989, 1990 и началото на 1991 г., съглашателствата с БКП и БСП по всички важни въпроси ще останат най-позорната страница от новата българска история... Ние призоваваме всички демократични сили да подкрепят СДС и неговото правителство в този момент, когато палачите комунисти, „жертвите“ от ДПС и съглашателите от Президентството са се съюзили да блокират реформите и да свалят правителството“ (Желев, 2005, 471-474). В

автобиографията има алюзия със събранията на ППО, на които очакванията от провинилия се партиен член са да поиска думата и да си направи самокритика (Желев, 2005, 474).

На 13 октомври на площад „Александър Батенберг“ се провежда втори антипрезидентски митинг, който формално е посветен на годишнината от победата на СДС на парламентарните избори. В речта си пред сините симпатизанти Стефан Савов заявява, че „срещу СДС се води война на всички фронтове и от всички посоки... За съжаление, недостойната кампания срещу СДС започна не кой да е, а президентът Желев, избран именно със синята бюлетина“. Желю Желев твърди, че Савов изопачава фактите, че войната „срещу всички“ е започната от СДС, а пресконференцията в Бояна е била само едно предупреждение, че политиката на конфронтация е пагубна, когато е насочена срещу „потенциалните съюзници“, които биха подкрепили болезнените реформи (Желев, 2005, 458-459).

Сравнителният анализ на версиите на Желю Желев, от една страна, и на политиките от твърдото ядро на СДС, от друга страна, неизбежно се натъква на дисбалансите в съдържанието на представената фактология. В определени случаи това обстоятелство релативизира елемента на субективизъм. Например, пълният текст на изказването на Снежана Николова е автентичен политически документ и позволява да установим по емпиричен път до каква степен използваните в статията две интерпретации на участници в събитията (Желю Желев и Методи Спасов) се доближават до истината. В случая оценката би следвало да е еднозначна, ако трябва да отговорим на въпроса дали е имало „безогледно обругаване и открито оклеветяване на президентската институция“. Но този въпрос съставлява една съвсем малка част от широкия дебат за причините, довели до оставката на МС. Всъщност далеч по-съществено е значението на ролята на президента. Позицията на държавния глава демонстрира адекватна преценка както на правомощията и периметъра на действие на основните политически институции, така и на слабите страни в стратегията на СДС. Резонно звучи и изводът от книгата, че президентът не може да сваля от власт кабинета, а подкрепата за правителствената политика се осигурява чрез сътрудничество между парламентарно представените партии. Желю Желев изнася данни от многобройни вестникарски публикации, през чиято призма подлежи на цялостно преосмисляне тезата на сините лидери за мащабната медийна война, която е част от заговора за отстраняване на правителството. Въпреки че смисълът на събитията е по-дълбок, бихме могли да редуцираме анализа до равнището на политическата реторика, където се разгръща конфликт на интерпретациите. Така се очертава основното различие между двете гледни точки. То вече бе артикулирано в статията. Стана ясно, че ключовата дума в конфликта е „война“ и че войната не е само медийна. Дебатът е относно субекта, който поставя нейното начало – съответно в позицията на СДС това е президентът, а в позицията на президента това е ръководството на СДС, което се изправя срещу създателя на Съюза и дори срещу самото себе си. По отношение на обектите до голяма степен се оформя консенсус, че тя се разгръща „на всички фронтове“, като сините хардлайнери правят алюзия с изявлението на

държавния глава от 30 август. Конфликтът на интерпретациите има не само реторически, а и институционални рефлексии. Поради тази причина войната загубва първоначалния си смисъл и от реторическа прераства в институционална. Поведението на Стефан Савов е репрезентативен пример за тенденцията, при която нарушението на 'checks and balances' изостря политическата полемика между лидерите на държавата и така катализира по-нататъшното развитие на прокризисни процеси. Другата голяма разлика в интерпретациите е, че Желю Желев многократно предупреждава за опасностите, произтичащи от минималната електорална разлика между първата и втората парламентарна сила, докато СДС подменя контекста на неговите предупреждения, за да ги екстраполира като част от войната между институциите. Задочният спор между президента и председателя на НС е само един от възможните ракурси към темата, но цитираният коментар на Димитър Луджев дава основание да се замислим за тънката граница между персоналните и институционалните отношения по високите етажи на властта. За съжаление, прекриването на тази граница означава, че подходите за преодоляване на кризата не са подчинени на политическата рационалност. Впрочем това е теза, която се чете между редовете в автобиографията на Желю Желев.

Версията на Димитър Луджев

Поради внушителния обем на изложението на Димитър Луджев, предстои да разгледаме в хронологическа последователност само оценките и коментарите върху основните събития, които маркират развоя на политическата криза. Ще използваме директни цитати, за да избегнем преразказа на лаконично и ясно формулирани изводи.

Хронологията започва с пресконференцията на президента от 30 август. Изявлението на Желю Желев е препечатано от книгата „Въпреки всичко“. Луджев коментира: „Критиката на Желев към политиката на СДС и правителството беше основателна, но оценката му за разположението на силите и настроеността в коалицията и на неговото собствено влияние в Съюза бе доста нереалистична и показваше неосведоменост за ситуацията в синята формация. Ако изявлението на президента бе направено пред парламентарната група или друг форум на СДС като вече насроченото Национално съвещание, то би имало по-голям ефект върху депутатите, актива и привържениците на СДС. Това би било по-почтено и щеше да предотврати в по-голяма степен упреците и осъдителните отзиви за „почти осъдителната президентска конференция“ (Луджев, 2019b, 489-490).

По отношение на Националното съвещание на СДС от 18 и 19 септември 1992 г., Димитър Луджев споделя „тревогата“ си от решението на форума Филип Димитров да бъде издигнат отново за премиер, в случай че правителството падне от власт. „Говорих със Савов да не допуска подобно решение... Обясних, че от решението за правителството и за отношението към ДПС ще зависи предстоящото гласуване на искането за неговата оставка, че ДПС би могло да преразгледа позицията си... Осъзнавайки, че с тези хора не мога да се разбера, аз напуснах залата и повече не се върнах“ (Луджев, 2019b, 517). Той оценява

декларацията, приета на синия форум, като „безпardonна, арогантна, сляпа за реалността“. В нея не са направени „никакви отстъпки“ на ДПС и президента; не са допуснати „никакви промени в състава и политиката на правителството“; партията на Доган е заплашена с отваряне на досиетата; отхвърлена е възможността за възстановяване на диалога със синдикатите (Луджев, 2019b, 520).

На трето място следва да откroим лаконичното изявление на Луджев пред медиите, в което коментира оставката на председателя на Народното събрание: „С оставката на Стефан Савов приключва епохата на монополизм от една групировка в СДС. Всички мислещи хора разбраха, че не може да има оратори, които да командват парада, както им уйдисва. Това поставяше под заплаха цялото управление на СДС... между партньори трябва да има определени ясни процедури за стратегията на управлението, за политиката, за формирането на кабинета“ (Луджев, 2019b, 520). Допълнителен детайл са личните спомени на автора за версията на Ахмед Доган за отстраняването на Стефан Савов: ако се доверим на написаното от Луджев, за Доган това е начин Савов и приближените му депутати да бъдат принудени да оттеглят подкрепата си за Филип Димитров, за да се потърси вариант за формиране на ново правителство. Доган е убеден, че на Националното съвещание на СДС ще надделее групата, която стои зад премиера. В нея влизат ДП, РДП и ОДЦ. Луджев решава да се опита да убеди Савов, че трябва да се състави нов кабинет (Луджев, 2019b, 504).

В края на веригата от взаимосвързани събития стои неуспешният вот на доверие. От подробното описание на парламентарния дебат от 28 октомври е важно да откroим изказването на Димитър Луджев от трибуната на НС. Съществен акцент в него е, че Луджев възприема себе си като част от малцинството, което счита, че е необходима „радикална промяна в политиката на правителствения екип на СДС“, но приема по задължение решението на парламентарната група, и най-вече счита, че промените в ПГ на СДС и в състава на правителството са условие „за нашата по-нататъшна подкрепа“ (Луджев, 2019b, 569).

Допирната точка в интерпретациите на Димитър Луджев и на Желю Желев е разбирането, че СДС трябва да води диалог с останалите политически субекти, за да съхрани стабилността на собственото си управление, че конфликтната политическа стратегия е пагубна, а отказът от сътрудничество и възприемане на алтернативни визии за преодоляване на кризата води до капсулация и самоизолация на Съюза. Падането на правителството е крайният резултат, постигнат от тази стратегия. Забелязва се разминаване по темата за диалога – Желев твърди, че е отправял предупреждения към синьото ръководство в непубличен формат преди пресконференцията в Бояна, докато Луджев отчита като основна грешка на президента това, че той не е адресирал критиките си първо пред форум на СДС. Когато един безспорен познавач на фактологията достигне до подобен извод, възникват въпроси от друг порядък, които касаят личното възприятие за границата между публичното и непубличното, за релевантните форми на политическа

комуникация на вътрешноорганизационно ниво, за персоналния авторитет и ресурсите за влияние на даден лидер. В чисто субективен смисъл е спорно да се определи доколко е реалистична и оценката на Луджев, който изчерпателно е представил историята на гореспоменатия процес на самоизолация. Всеки уклон към силовия подход в политиката се сблъсква със съпротивителните сили на демокрацията. Много преди 30 август между президента и СДС назрява конфликт от фундаментален характер по отношение на реформите и ефектите от тяхното осъществяване. Нарушената комуникация трябва да бъде мислена в светлината на този конфликт, тъй като и за двете страни, участващи в него, остава непреодолима светогледната колизия между демократичното и авторитарното начало.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Ясно е, че в република с парламентарно управление президентът не може да свали от власт законно избраното правителство и в този смисъл пресконференцията в Бояна няма почти никакво значение. Най-близката политическа история потвърждава тази констатация – третият кабинет на Бойко Борисов изкара пълния си управленски мандат въпреки критиките и вдигнатия юмрук на Румен Радев, въпреки гражданските протести, въпреки че контролът върху дейността на специалните служби все още продължава да е в правомощията на президента. Формално разпадът на правителството на Филип Димитров е обясним с липсата на подписано коалиционно споразумение, на регламентирано разпределение на постове в изпълнителната власт между партньорите, на изработена програма на МС за неговия пълен четиригодишен мандат, на механизъм за съвместно вземане на решенията от СДС и ДПС. Допълнителен деструктивен фактор е парламентарният саботаж на БСП, за който говори премиерът. Характерен израз на negliжиране на правилата на демокрацията е и силовият опит на кабинета да наложи определени решения, когато не разполага с необходимата парламентарна подкрепа за тях. Показателен в това отношение е примерът с отварянето на досиетата, така както бе представен във версиите на Филип Димитров и неговите приближени, от една страна, и на Димитър Луджев – от друга. НКС извършва акт на преднамерено несъобразяване с политическите реалности, когато номинира повторно лидера си за министър-председател. Разбирането за ролята на силовата политика е възловата точка, от която тръгва конфликтът на интерпретациите съответно на премиера и на президента. В този конфликт се преплитат личните интереси на участниците в събитията и теоретичните аргументи, привлечени в подкрепа на една или друга конюнктурно формулирана теза. Това е тема на по-широк анализ, излизащ извън възможностите на настоящия текст. Казано накратко, в посттоталитарната ситуация от началото на деветдесетте години на XX в. Желю Желев и Филип Димитров влизат в остър политически сблъсък не просто като лидери, заемащи най-високите държавни постове, а и като интелектуалци с антикомунистически убеждения, които имат съвсем различна визия за посоката на реформите и съвсем различен

идеологически светоглед. Логично е да мислим, че в основата на този сблъсък стои и обяснимата за конкретния исторически момент липса на достатъчно добре изкристализирала теоретична представа за същността и начина на функциониране на демокрацията. Но фактите сочат друго – политическите стратегии са предварително обмислени, калкулирани са ползите и загубите от предприетите ходове, на преден план са поставени целите, а ефективността на средствата за тяхното постигане преднамерено е поставена на заден план. Това са хазартни (ирационални) стратегии за политическа мобилизация, а не са политически стратегии в смисъла на коалиционната теория и на теорията на рационалния избор. В този смисъл правителството на Филип Димитров пада от власт не толкова в резултат на междуличностни конфликти, а по-скоро вследствие от сблъсъка с демократичните правила.

БИБЛИОГРАФИЯ

Баева, И., Е. Калинова. (2002) Българските преходи (1939–2002). София: Парадигма. [Baeva, I., E. Kalinova. (2002) Balgarskite prehodi (1939–2002). Sofia: Paradigma].

Василев, Й. (2012) Това се случи пред очите ми. Кн. I. София: Изток - Запад [Vasilev, Y. (2012). Tova se sluchi pred ochite mi. Kn. I. Sofia: Iztok - Zapad].

Дайнов, Е. (2000) Политическият дебат и преходът в България. София: Фондация „Българска наука и култура“. [Daynov, E. (2000) Politicheskiyat debat i prehodat v Bulgaria. Sofia: Fondatsia „Balgarska nauka i kultura“].

Дамянов, И. Политик и държавник е едно и също. Демокрация. 29.09.1992 В: Георгиев, Г. (съст.) (2004) Интервюта януари 1989 – септември 2000 г. София: Фондация „Д-р Желю Желев“, 210-213. [Damyanov, I. Politik i darzhavnik e edno i sashto. Demokratsia. 29.09.1992. V: Georgiev, G. (sast.) (2004) Intervyuta yanuari 1989 – septemvri 2000 g. Sofia: Fondatsia „D-r Zhelyu Zhelev, 210-213].

Димитров, Ф. (2003) Митовете на българския преход. София: Сиела. [Dimitrov, F. (2003) Mitovete na balgarskia prehod. Sofia: Ciela].

Желев, Ж. (2005) Въпреки всичко. София: Колибри [Zhelev, Zh. (2005) Vapreki vsichko. Sofia: Colibri].

Иванов, М. & О. Спасов. (2013) Интервю с Филип Димитров. В: Иванов, М. & О. Спасов (съст.). Гласовете на прехода. Десните. София: Изток-Запад, 641-676.[Ivanov, M. & O. Spasov. (2013) Intervyu s Filip Dimitrov. V: Ivanov, M. & O. Spasov (sast.). Glasovete na prehoda. Desnite. Sofia: Iztok-Zapad, 641-676].

Иванов, М. & О. Спасов. (2013) Интервю с Иван Костов. В: Иванов, М. & О. Спасов (съст.). Гласовете на прехода. Десните. София: Изток-Запад, 257-273.[Ivanov, M. & O. Spasov. (2013) Intervyu s Ivan Kostov. V: Ivanov, M. & O. Spasov (sast.). Glasovete na prehoda. Desnite. Sofia: Iztok-Zapad, 257-273].

Иванов, М., В. Стойчев, О. Спасов. (2013) Интервю с Александър Йорданов. В: Иванов, М., В. Стойчев, О. Спасов. (съст.). Гласовете на прехода. Либералите. София: Изток-Запад, 19-63. [Ivanov, M., V. Stoychev, O. Spasov. (2013) Intervyu s Aleksandar Yordanov. V: Ivanov, M., V. Stoychev, O. Spasov. (sast.). Glasovete na prehoda. Liberalite. Sofia: Iztok-Zapad, 19-63].

Костов, И. (2019) Свидетелства за прехода 1989-1999. София: Сиела. [Kostov, I. (2019) Svidetelstva za prehoda 1989-1999. Sofia: Ciela].

Крамптън, Р. (2023) Кратка история на България. София: Сиела. [Crampton, R. (2023) Kratka istoria na Bulgaria. Sofia: Ciela].

Левчев, Л. Интервю с президента на България д-р Желю Желев. Литературен вестник. 14.12.1992. В: Георгиев, Г. (съст.) (2004) Интервюта януари 1989 – септември 2000 г. София: Фондация „Д-р Желю Желев“, 220-225. [Levchev, L. Intervyu s prezidenta na Bulgaria d-r Zhelyu Zhelev. Literaturen vestnik. 14.12.1992. V: Georgiev, G. (sast.) (2004) Intervyuta yanuari 1989 – septemvri 2000 g. Sofia: Fondatsia „D-r Zhelyu Zhelev“, 220-225].

Луджев, Д. (2019a) Преходно време. Личности, идеи, събития. Историята по и отвъд документа. Кн. I. Договореният преход в България. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“. [Ludzhev, D. (2019a) Prehodno vreme. Lichnosti, idei, sabitia. Istoriyata po i otvad dokumenta. Kn. I. Dogovoreniyat prehod v Bulgaria. Sofia: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“].

Луджев, Д. (2019b) Преходно време. Личности, идеи, събития. Историята по и отвъд документа. Кн. II. Управлението на Съюза на демократичните сили 1991-1992 г. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“ [Ludzhev, D. (2019b) Prehodno vreme. Lichnosti, idei, sabitia. Istoriyata po i otvad dokumenta. Kn. II. Upravlenieto na Sayuza na demokratichnite sili 1991-1992 g. Sofia: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“].

Марков, Г. (2000) Светът през XX век. София: Дамян Яков. [Markov, G. (2000) Svetat prez XX vek. Sofia: Damyan Yakov].

Пиргова, М. (2002) Българският парламентаризъм в условията на глобален преход. София: Парадигма. [Pirgova, M. (2002) Balgarskiyat parlamentarizam v usloviyata na globalen prehod. Sofia: Paradigma].

Проданов, В., А. Тодоров, Й. Аврамов, В. Иванова. (2009) Българският парламент и преходът. София: Сиела. [Prodanov, V., A. Todorov, Y. Avramov, V. Ivanova. (2009) Balgarskiyat parlament i prehodat. Sofia: Ciela].

Спасов, М. (2002) Правителството на Филип Димитров. София: Гутенберг [Spasov, M. (2002) Pravitelstvoto na Filip Dimitrov. Sofia: Gutenberg].